

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертаційну роботу **Лисенко Ганни Олександрівни**

«ХУДОЖНЄ ЖИТТЯ ЗАПОРІЖЖЯ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ»,

подану на здобуття ступеня наукового ступеня доктора філософії (Ph.D)
з галузі знань 02 Культура і мистецтво зі спеціальності 023 «Образотворче
мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація»

Актуальність дисертаційної роботи зумовлена важливим завданням сучасного вітчизняного мистецтвознавства у відтворенні повної картини художнього життя України відносно недалекого минулого – радянського періоду та декількох десятиліть незалежності нашої держави. Це передбачає вивчення характерних мистецьких проявів регіонів на прикладах творчості окремих особистостей, роботи художніх інституцій краю та поширених культурних явищ. Вважаємо, що дисертація Ганни Олександрівни Лисенко є актуальною, оскільки вивчення, збереження та формування унікального історично-культурного, зокрема художнього потенціалу Запоріжжя є одним із найбільш значущих завдань на теперішньому етапі розвитку сучасного українського мистецтвознавства.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Опрацьована велика кількість різнобічних джерел (290 позицій) підтверджує оперування автором фактами та причинно-наслідковими зв'язками багатовекторних художніх процесів означуваного періоду (як універсальних та специфічних), що відбувалися у різних регіонах України; володіння категоріально-понятійним апаратом («художнє життя», «художня школа»). Важливим є те, що дисертантка критично опрацювала групу фахових розвідок запорізьких мистецтвознавців та значний блок візуального матеріалу, що дало можливість максимально реконструювати картину художнього життя регіону другої половини ХХ – початку ХХІ століть, інтерпретувати короткочасні і тривалі актуальні форми художнього життя краю з позицій сучасного

мистецтвознавства.

Мета дослідження грамотно конкретизована переліком завдань. Кожен розділ завершують проміжні висновки, які логічно підсумовують хід конкретного етапу дослідження. Об'єкт і предмет дослідження та зміст обраної проблематики відповідають паспорту спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація». Загальні висновки відображають основні положення дисертації.

Достовірність і наукова новизна одержаних результатів, сформульованих у дисертації.

Результати дослідження підтверджені достовірними фактами, цитування з опрацьованих фахових джерел влучно підтверджують ключові думки для підтвердження власних висновків. Переконаливо показано, що художнє життя Запоріжжя, хоч і є відносно молодим явищем, але, таким, що «динамічно розвивається».

Дисертантка вперше висвітлила складові художнього життя Запоріжжя розглядуваного періоду як цілісне явище, виявила його риси та етапи розвитку; розкрила особливості художньої освіти Запоріжжя в її динаміці; охарактеризувала стилістику живопису 1960–1970-ті роки Г. Колосовського та його послідовників як популяризаторів пластичної концепції запорізького пейзажу; показала роль представників явища «української нової хвилі» на зламі 1980-х – 1990-х років у художньому житті Запоріжжя; розглянула кураторську й акційну діяльність запорізького мистецького осередку 2000–2020-х років; ввела до наукового обігу низку архівних матеріалів, невідомих або маловідомих фактів, які істотно доповнили наукові уявлення про художнє життя Запоріжжя.

Результати роботи мають безперечне **практичне та теоретичне значення**, сформульовані дисертантом на відповідних сторінках роботи. Текст дисертації уможлиблює використання фактів про художні традиції регіону при вивченні історії українського мистецтва, художньої культури та краєзнавства другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Тематичне дослідження поглиблює й збагачує вітчизняне мистецтвознавство новими фактологічними матеріалами.

Повнота викладу результатів дослідження в опублікованих працях.

Результати дисертаційного дослідження викладені у 12-ти публікаціях (три з яких є фаховими, включеними до переліку МОН України та дев'ять – матеріалами Міжнародних та всеукраїнських наукових та науково-практичних конференцій), що є достатнім для апробації згідно чинних вимог щодо оприлюднення результатів дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії (Ph.D).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам.

У першому розділі «Художнє життя Запоріжжя як предмет наукового дослідження» авторка продемонструвала вміння аналізувати сучасний рівень наукового опрацювання теми дослідження та окреслити методологію дослідження.

У другому розділі «Творчі процеси і мистецькі генерації Запоріжжя 1950–2010-х років» на матеріалі групи творів 1950–1980-х років – монументально-декоративного мистецтва, малярства та фотографії – повно розкрито основні змістовні, формальні та ідеологічні риси творчості запорізьких художників. Це дозволило виокремити як індивідуальні особливості їх пластичних засобів, так і з'ясувати загальні риси мови візуального мистецтва зазначеного періоду.

Зокрема, на прикладі сюжетно-тематичних монументально-декоративних творів показано регіональну специфіку фольклорної течії образотворчого мистецтва. Ґрунтовний аналіз манери письма художників кола Г.Колосовського дозволив схарактеризувати їх прогресивні модерністичні погляди, а саме оперування мовою імпресіонізму та постімпресіонізму, виявити їх вплив на розвиток пейзажу як провідного жанру у малярстві регіону та сприяти «відновленню перерваної в середині 1930-х років набутої пластичної традиції» (с. 57). Як слушно зауважує Ганна Олександрівна, художники-пейзажисти виступили «рушійною силою організаційних трансформацій» (с. 139), сконсолідували творчі сили живописців краю для інституалізації образотворчого мистецтва на державному рівні.

Дисертанткою узагальнена та лаконічно структурована інформація про строкаті індивідуальні художні манери та події регіону періоду 1990-2010

років. Вдало обрано окремі постаті для аналізу художнього життя Запоріжжя означеного періоду, щоб продемонструвати схильність місцевих авторів до виразної стилістики неоавангардних течій, які довгий час перебували під забороною (кубізму, неопластицизму, супрематизму, абстрактного експресіонізму тощо). Зокрема приділено велику увагу абстрактному живопису В. Заруби як предтечі місцевого нонконформізму, та ще 4 художників (Віталія Гудка, Дмитра Ципунова, Антона Гуліча та Володимира Гуліча). На прикладі творчості Володимира Гуліча розкрито видову різноманітність творів сучасного візуального мистецтва. З візуального матеріалу вибрано найістотніше, найбільш репрезентативне.

Грунтовно охарактеризовано художні події, які ознаменували становлення нового етапу українського мистецтва, зокрема першу запорізьку виставку «Авангард-89», низку групових та персональних молодіжних виставок періоду 1990–2010-х років («Образ. 90-ті», «Майстерня TRANS-ART»). Автором висвітлена зміна загальнокультурної ситуації в бік підтримки мистецького індивідуалізму, вільного експериментування, передумови створення художніх самоорганізацій з метою консолідації творчих сил Запоріжжя (зокрема, «Асоціації молодих художників», Спільноти дослідників сучасного мистецтва, Симпозіуму сучасного мистецтва «BIRUCHIY»).

Наступний підрозділ дослідження розкриває проектну діяльність в Запоріжжі 2000–2010-х років у галузі образотворчого мистецтва. Встановлено, що першими подіями у «зрушенні» художнього життя міста стали виставки, ініційовані генерацією молодих художників, які таким способом опрацьовували інноваційні мистецькі практики. Послідовно, у хронологічному порядку подано інформацію про численні акції зазначеного періоду (пленер «Хортиця» 1994 року у рамках Міжнародного симпозіуму сучасного мистецтва; Всеукраїнські пленери «Хортиця крізь віки» 2003–2020 років; проект «Запорізький пейзаж»; симпозіум сучасного мистецтва «BIRUCHIY», 2006 р.; фестиваль ленд-арту «Хортиця», 2008–2020 р.). Авторкою повною мірою висвітлено особливості і значення цих виставок, проектів, фестивалів, галерейної діяльності як значущих подій на регіональному, національному та міжнародному рівнях. Доведено, що

чисельні різножанрові твори образотворчого мистецтва «фіксували в собі різні періоди історичної еволюції» (с. 80), відроджували національно-історичну тематику, прославляли красиві та величні ландшафти.

У третьому розділі «Інституалізація художніх процесів Запоріжжя» розгорнуто показано як закладалися основи місцевої початкової неформальної та офіційної художньої освіти. Дисертантка на основі вивчення архівного матеріалу та історичних публікацій доводить, що художня освіта зародилась із класів «Малювання і чистописання» Ю. Магалевського (1905–1918 років), художньої школи, заснованої у 1921 року. Викладачі означених шкіл мали ґрунтовну фахову художню освіту. Обґрунтованими і переконливими є припущення авторки, що навчання в профшколі проходило за академічною системою (с. 95). Показано роль профшколи та художніх студій кінця 1940-х – 1950-х років при будинках творчості й палацах культури у творчій біографії місцевих художників. Значну увагу приділено діяльності першого державного закладу початкової мистецької освіти – Запорізькій дитячій художній школі як ключовій для формування творчої ідентичності Запоріжжя. Цінною є увага Ганни Олександрівни до здобутків її вихованців (с.98).

Дисертанткою окреслено напрями діяльності місцевих середніх і вищих навчальних закладів, які готують дизайнерів різних спеціалізацій та показано дієву роль «донорства мистецьких кадрів» у формуванні регіонального художнього професійного осередку.

Переконливо доведено, що Запорізька обласна організація Національної спілки художників України з 1971 року виступає виставковим, просвітницьким, мистецтвознавчим осередком краю. Цінною є систематизація та широкий опис напрямів комплектування цінних тематичних і монографічних колекцій, класифікація виставок, що відбувалися у ЗОХМ за складом експонатів.

Хочемо зазначити, що важливим і наскрізним у дослідженні є постійний акцент на важливості збереження та популяризації величної історії запорізького краю, його багатой мистецької спадщини. Дисертантка робить і спробу порівняння рівня художнього життя з іншими аналогічними вітчизняними регіональними середовищами («...художнього життя Запоріжжя, що складалось

повільно відносно крупних художніх центрів України (Харкова, Києва, Львова, Одеси) ...», с.43; «Запоріжжя залишалося на периферії художнього життя країни, оскільки на той час не мало розвиненої мистецької інфраструктури з достатньою кількістю освітніх мистецьких закладів, музеїв, художніх товариств, з усталеними мистецькими традиціями, започаткованими на зламі ХІХ–ХХ ст., як це було, наприклад, в Харкові, Одесі або у Львові», с.103).

Попри високі оцінки, на які заслуговує представлена на захист робота, вважаємо за доцільне висловити деякі дискусійні положення та зауваження.

1. У підрозділі 2.1. скупими або відсутніми є відомості про станкову скульптуру, графіку, сценографію, декоративно-ужиткові твори. Оскільки ці види образотворчого мистецтва мали у період 1950–1980-х років значний розвиток, варто було б про них згадати детальніше. У дослідницьке поле можна було б ввести не лише мистецьку спадщину митців, які уособлювали вищі досягнення образотворчого мистецтва 1950-х – 1980-х років, але й мистецтво художників-аматорів, самоуків, яке виступає невід’ємною складовою поняття «художнє життя».

2. У додатках варто було б подати ілюстрації художніх творів, виконаних під час пленерів «Хортиця крізь віки», які відбувалися протягом близько 17-ти років, особливо ті, які презентували історичний жанр. Адже відродження героїчної історії запорізького краю, його козацького минулого ставилося організаторами як наскрізний мотив пленеру і виступало джерелом інспірації для митців.

3. У додатках доречно подати узагальнюючі таблиці, які б дали можливість читачу краще сприймати фактичну інформацію (кількісний склад членів ЗОНСХУ у різні роки, види та склад колекцій ЗОХМ тощо) та спростили б порівняння з іншими аналогічними інституціями не лише великих культурних центрів України, а й обласними.

4. Подекуди у тексті трапляються неточності у змісті та формулюванні речень. Так, звучання речення «Протягом 2007–2010 років за авторством О. Алексеевої у фахових виданнях друкуються статті, присвячені мистецтву

молодих запорізьких художників, членів НСХУ – Миколи Колядка [8] і Лариси Жолудь [10] і старшого покоління – Ніни Бондаренко [13] і Станіслава Шинкаренка [4]» дає підстави вважати, що Ніна Бондаренко є запорізьким художником (сторінка 36). Проте, вона київська художниця. Стаття О. Алексеевої у журналі «Артанія» це підтверджує, висвітлюючи творчий доробок мисткині з персональної виставки, представлений у виставковій залі ЗОНСХУ.

У реченні «До першої групи віднесений візуальний матеріал, а саме: оригінальні твори образотворчого, декоративно-ужиткового та візуального мистецтва які належать авторству запорізьких майстрів ...» (сторінка 40) існує суперечність, адже образотворче і декоративно-ужиткове мистецтва також передбачають візуальне сприйняття семіотичних засобів у традиційній класичній морфологічній моделі зображальних мистецтв.

5. Існують і деякі неточності у бібліографічному описі джерел. У джерелі 241 не вказано, автора статті (Галину Скляренко). У статті під номером 282 не вказано року публікації (2022 р.).

6. Подекуди у тексті трапляються орфографічні, синтаксичні, стилістичні помилки (на сторінках 23, 36, 37, 48, 51, 54, 58, 67, 71, 74, 78, 82, 87, 90, 92, 96, 117, 132, 134).

Проте, висловленні нами зауваження не впливають на загальне позитивне враження від роботи, не зменшують наукового і практичного рівня отриманих результатів та мають дискусійний характер.

Висновок про відповідність дисертації існуючим вимогам МОН України щодо порядку присудження наукових ступенів.

Представлена на захист дисертаційна робота є самостійним, завершеним, цілісним науковим дослідженням, містить наукову новизну, має теоретичне і практичне значення. Авторка продемонструвала вміння аналізувати та систематизувати мистецтвознавчі джерела, робити припущення, обґрунтовувати їх істинність, робити логічні висновки, що свідчить про її науковий потенціал.

Дисертація Лисенко Ганни Олександрівни на тему «Художнє життя Запоріжжя другої половини ХХ – початку ХХІ століть» за структурою, змістом та оформленням відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) від 12 січня 2017 р. № 40 зареєстровано в Міністерстві юстиції України 03 лютого 2017 р. за № 155/30023 та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44 (зі змінами), а її авторка заслуговує на присудження вченого ступеня доктора філософії (Ph.D) за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

Офіційний опонент -

кандидатка мистецтвознавства, доцентка,
доцентка кафедри образотворчого мистецтва,
дизайну та методики їх навчання
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

 Ірина Тютюнник

